

Ingrid Aalbu

Hvordan påvirkes enslige mindreårige asylsøkeres psykiske helse av midlertidig oppholdstillatelse?

How is the mental health of unaccompanied
asylum-seeking minors affected by temporary
residence permit?

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid

Mai 2020

Ingrid Aalbu

Hvordan påvirkes enslige mindreårige asylsøkeres psykiske helse av midlertidig oppholdstillatelse?

How is the mental health of unaccompanied asylum-seeking minors affected by temporary residence permit?

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Antallet enslige mindreårige asylsøkere som ankommer Norge har økt kraftig i to tidsperioder, først i 2008 og deretter i 2015. Den første økningen førte til innføring av et nytt tiltak i norsk regelverk, som gjorde det mulig å gi enslige mindreårige i alderen 16-18 år en midlertidig oppholdstillatelse til fylte 18 år. Dersom en enslig mindreårig får en midlertidig oppholdstillatelse, og ikke har annet grunnlag for opphold enn at han eller hun ikke har forsvarlig omsorg ved retur til hjemlandet, kan ikke asylsøkeren søke om permanent oppholdstillatelse. Det forventes at asylsøkeren reiser tilbake til hjemlandet når han eller hun har fylt 18 år. I 2015 ble det sendt ut instruksjoner om at dette tiltaket skulle praktiseres strengere. Ett av formålene med innføringen av tiltaket, var å sende et signal for å hindre at flere enslige mindreårige legger ut på flukt.

De fleste enslige mindreårige asylsøkerne som ankom Norge i 2019, kom fra Afghanistan, Syria og Eritrea. Dette er land preget av krig, konflikter og brudd på menneskerettighetene. Dersom disse ungdommene får en midlertidig oppholdstillatelse, forventes det at de skal flytte tilbake til disse krigs- og konfliktpregete landene.

Ungdommer som søker asyl i Norge har opplevd ekstreme livsbelastninger, som krig, vold, forfølgelse, tortur, seksuelle overgrep og tap av familiemedlemmer. De har også risikert å bli rekruttert til militære barnestyrker og tvangsgiftet. Forskere har sett på hvordan en midlertidig oppholdstillatelse vil påvirke disse ungdommene, og det er tydelig at enslige mindreårige asylsøkere som får midlertidig opphold, har en økt risiko for å utvikle alvorlige psykiske plager. Tiltaket har ikke ført til at færre enslige mindreårige legger ut på flukt, slik formålet med innføringen var. Forskere og interesseorganisasjoner argumenterer også for at artikler i barnekonvensjonen brytes ved bruk av midlertidige oppholdstillatelser.

Abstract

During two periods of time, the number of unaccompanied asylum-seeking minors arriving Norway have increased tremendously, first in 2008, and again in 2015. The first increase led to the introduction of a new measure in Norwegian regulation, which made it possible to grant unaccompanied minors aged 16-18 a temporary residence permit until the age of 18. If an unaccompanied minor is granted a temporary residence permit and the only reason for staying is that he or she does not have proper care when returning to their home country, the asylum seeker cannot apply for a permanent residence permit. It is expected that the asylum seeker will return to his or her home country when he or she turns 18. In 2015, instructions were issued that this measure should be practiced stricter. One of the purposes of introducing this measure was to send a signal to prevent unaccompanied minors from fleeing.

In 2019, most of the unaccompanied asylum-seeking minors arriving Norway came from Afghanistan, Syria and Eritrea. These countries are characterized by war, conflicts and human rights violations. If these youths receive a temporary residence permit, they are expected to return to these war and conflict-affected countries.

Youths seeking asylum in Norway have experienced extreme events, such as war, violence, persecution, torture, sexual abuse and loss of family members. They have also risked being recruited into military child labour and forced marriages. Researchers have looked in to how a temporary residence permit will affect youths, and it is quite clear that unaccompanied minors receiving temporary residence permits are at increased risk of developing serious mental health problems. The measure has not led to a decreased number of unaccompanied minors fleeing, as was the purpose of the measure. Researchers and interest groups also argue that multiple articles in the Convention of the Rights of the child are violated when granting temporary residence permits to unaccompanied minors.

Innholdsfortegnelse

1	<i>Innledning</i>	5
1.0	Temavalg.....	5
1.1	Bakgrunn og hensikt.....	5
1.2	Relevans for sosialt arbeid	5
1.3	Problemstilling	6
1.4	Begrepsavklaring.....	6
1.4.1	Enslige mindreårige flyktninger.....	6
1.4.2	Midlertidig oppholdstillatelse	7
1.4.3	Psykisk helse	7
1.5	Oppgavens oppbygning.....	7
2	<i>Metode</i>	8
2.0	Litteraturstudie	8
2.1	Litteratursøk	8
2.2	Valg av litteratur.....	9
2.3	Fordeler og begrensninger.....	9
2.4	Pålitelighet.....	10
3	<i>Teori</i>	10
3.0	Enslige mindreårige asylsøkere i Norge.....	10
3.1	Midlertidig oppholdstillatelse	11
3.2	Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse	12
3.3	Enslige mindreårige asylsøkeres opplevelse av midlertidig oppholdstillatelse	16
4	<i>Diskusjon</i>	17
4.0	Enslige mindreårige asylsøkeres psykiske helse ved ankomst.....	17
4.1	Midlertidig oppholdstillatelses innvirkning på den psykiske helsen til enslige mindreårige asylsøkere.....	18
4.2	Midlertidig oppholdstillatelse – i strid med barnekonvensjonen?	22

5	<i>Avslutning</i>	24
5.0	Refleksjoner	24
5.1	Konklusjon	25
6	<i>Referanser</i>	26

1 Innledning

1.0 Temavalg

I 1997 uttalte FNs høykommissær for flyktninger at av alle grupper flyktninger, er enslige mindreårige flyktninger den gruppen som har størst risiko for psykiske problemer og sosiokulturell mistilpasning (Dittmann & Jensen, 2010). Midlertidig oppholdstillatelse for enslige mindreårige asylsøkere over 16 år ble innført i Norge i 2009. Hvordan påvirker den midlertidige oppholdstillatelsen den gruppen som allerede har størst risiko for å utvikle psykiske problemer?

1.1 Bakgrunn og hensikt

Før arbeidet med bacheloroppgaven hadde jeg en tanke om at det å få midlertidig oppholdstillatelse vil påvirke den psykiske helsen til enslige mindreårige asylsøkere i negativ retning. Dette har vist seg å stemme. Mange enslige mindreårige asylsøkere opplever traumatiske hendelser både før og under flukten til Norge. De har kanskje et håp om å endelig få en stabil tilværelse i et nytt og trygt land, men opplever at de kun skal få bo i dette landet en kort periode. De må returnere til det landet de, ofte med god grunn, har flyktet fra. Enkelte enslige mindreårige asylsøkere planlegger derfor videre flukt, og de ser på oppholdet i Norge som en del av flukten til et bedre liv. Vil de enslige mindreårige, selv om må forlate landet i løpet av kort tid, ha motivasjon til å delta aktivt i samfunnet? Hvordan går det med de ungdommene som allerede har opplevd flere traumatiske hendelser i sitt korte liv? Får de bearbeidet traumene, eller vil oppholdet i Norge oppleves som nok en traumatisk hendelse?

1.2 Relevans for sosialt arbeid

Det norske samfunnet består av mennesker med ulik sosial og kulturell bakgrunn (Kaya, Høgmo & Fauske, 2010, s. 14). Befolkningen i Norge er mindre homogen nå enn for bare noen tiår siden. Et økende mangfold representerer nye utfordringer for mange yrkesgrupper, deriblant sosialarbeidere (Bø, 2017, s. 72).

Sosialarbeidere møter brukere som ikke snakker samme språk som en selv og som har andre livserfaringer, annen kulturbakgrunn og andre sykdommer enn majoritetsbefolkningen (Bø, 2017, s. 72). Sosialt arbeid dreier seg blant annet om menneskelige, mellommenneskelige og sosiale problemer, og sikter mot å forebygge, løse og redusere personlige og materielle sosiale problemer. Sosialarbeideres oppmerksomhet rettes mot utsatte grupper (Kaya et al., 2010, s.

18), som blant annet enslige mindreårige asylsøkere. Sosialarbeidere jobber for å oppnå sosial endring og problemløsning for å bedre menneskers velferd. Dette krever en bevissthet om hvilke integrasjonsprosesser innvandrere gjennomgår og hvilke problemer de opplever (Kaya et al., 2010, s. 14).

Sosialarbeidere kan fungere som et bindeledd mellom ressursene i samfunnet og behovene til enkeltpersoner/grupper, og målet for arbeidet er hjelp til selvhjelp (Kaya et al., 2010, s. 20). En gruppe som har behov for denne hjelpen er asylsøkere som kommer til et nytt og fremmed land, og for barn og unge vil det være ekstra viktig å få hjelp til å bli trygg og finne seg til rette i det nye samfunnet.

1.3 Problemstilling

En midlertidig oppholdstillatelse vil sannsynligvis påvirke enslige mindreårige asylsøkeres liv på mange måter. I denne oppgaven ligger fokuset på den psykiske helsen til ungdommene. Jeg ønsker å undersøke hvordan den psykiske helsen er når enslige mindreårige asylsøkere ankommer Norge, og om den psykiske helsen er ulik fra andre grupper flyktninger. Hovedfokuset i bacheloroppgaven vil ligge på hva som skjer med den psykiske helsen når ungdommene får en midlertidig oppholdstillatelse med en definert sluttdato. Jeg vil også se på om den midlertidige oppholdstillatelsen bryter med deler av barnekonvensjonen, som stadfester barns rettigheter. Problemstillingen som skal diskuteres er:

Hvordan påvirkes enslige mindreårige asylsøkeres psykiske helse av midlertidig oppholdstillatelse?

1.4 Begrepsavklaring

1.4.1 Enslige mindreårige flyktninger

Utlendingsdirektoratet (UDI) definerer enslige mindreårige asylsøkere som personer under 18 år som kommer til Norge, uten foreldre eller andre personer med foreldreansvar, og søker asyl i Norge (UDI, u.å.). I denne oppgaven brukes begrepet enslige mindreårige asylsøkere, dersom ikke annet er presisert, om personer mellom 16 og 18 år, da det er ungdommer i denne alderen som kan få midlertidig oppholdstillatelse etter utlendingsforskriftens §8-8.

1.4.2 Midlertidig oppholdstillatelse

En midlertidig oppholdstillatelse er en oppholdstillatelse som kun er gyldig i en begrenset tidsperiode. Alle flyktninger som får oppholdstillatelse i Norge, vil først få en midlertidig oppholdstillatelse. Etter tre år kan det søkes om en permanent oppholdstillatelse, som er gyldig på ubestemt tid (UDI, u.å₂).

I Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her §8-8 første ledd står:

«Enslige, mindreårige asylsøkere som har fylt 16 år på vedtakstidspunktet og som ikke har annet grunnlag for opphold enn at norske myndigheter anser at søkeren er uten forsvarlig omsorg ved retur, kan gis oppholdstillatelse etter lovens § 38 første ledd til fylte 18 år» (Utlendingsforskriften, 2009).

Etter at asylsøkeren har fylt 18 år, og ikke har annet grunnlag for opphold enn at han eller hun er uten forsvarlig omsorg ved retur, har asylsøkeren ikke anledning til å søke om permanent oppholdstillatelse. Når det i oppgaven snakkes om midlertidig oppholdstillatelse, menes denne typen midlertidig oppholdstillatelse.

1.4.3 Psykisk helse

I artiklene det refereres til i denne oppgaven, brukes begreper som psykiske plager og psykiske problemer. Det er dermed ikke psykiske lidelser som er i fokus i denne oppgaven, da deltakerne i studiene ikke nødvendigvis har fått en diagnose.

God psykisk helse er ifølge Verdens helseorganisasjon (WHO) ikke bare fravær av psykisk sykdom, men også følelsen av psykisk velvære. Ved psykisk velvære inngår å se sitt eget potensial, være produktiv i sitt arbeid, håndtere hverdagens utfordringer og ha kapasitet til å bidra i samfunnet (Johannesson & Westerling, 2019, s. 14).

1.5 Oppgavens oppbygning

I denne oppgaven vil jeg først presentere metoden for innhenting av informasjon. Deretter følger teori som er relevant for å kunne svare på problemstillingen. Jeg vil gjøre rede for begreper som enslige mindreårige asylsøkere og midlertidig oppholdstillatelse. FNs barnekonvensjon vil også nevnes. Deretter vil forskning på enslige mindreårige asylsøkeres

psykiske helse, og hvordan den psykiske helsen til de mindreårige påvirkes av midlertidige oppholdstillatelser, beskrives. I diskusjonsdelen av oppgaven vil jeg diskutere ulike måter midlertidig oppholdstillatelse påvirker den psykiske helsen til enslige mindreårige asylsøkere. Jeg vil avslutte diskusjonsdelen med å se på om midlertidig oppholdstillatelse bryter med barnekonvensjonen. Oppgaven avrundes med en reflekterende oppsummering og et svar på problemstillingen.

2 Metode

2.0 Litteraturstudie

Denne bacheloroppgaven er en litterær studie. Data til oppgaven innhentes fra allerede eksisterende kunnskap, presentert i artikler. En litteraturstudie vil derfor ikke presentere ny kunnskap, men den vil skape en systematisering og oversikt over den kunnskapen som finnes. Denne systematiseringen innebærer å søke, samle, vurdere og sammenfatte kunnskapen (Støren, 2003, s. 16). I arbeidet med oppgaven søkte jeg først etter relevant teori. De relevante artiklene ble samlet, og det ble gjort en vurdering av hvilke av disse artiklene jeg ønsket å bruke i oppgaven. Teorien og forskningen som presenteres i denne oppgaven, er teori fra artikler og rapporter funnet på nett, i tillegg til pensumbøker fra tidligere emner i studiet Sosialt arbeid ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).

2.1 Litteratursøk

Da jeg skulle lese meg opp på valgt tema, og innhente relevant teori, brukte jeg søkemotorene Oria, Idunn, Brage INN, SveMed+ og Sociological Abstract. Søkeordene som ble brukt var «enslige mindreårige asylsøkere», «midlertidig opphold», «midlertidig oppholdstillatelse», «psykisk helse» «temporary residence permit», «unaccompanied asylum-seeking minors», «unaccompanied minor refugees» og «mental health», både hver for seg og i ulike kombinasjoner. Ved bruk av norske søkeord, dukket norske, svenske og danske artikler opp. Da engelske søkeord ble brukt, dukket artikler på mange ulike språk opp. Her ble søket avgrenset til å omfatte norske og engelske artikler. Kun kostnadsfrie artikler og rapporter jeg fikk tilgang til gjennom VPN og innlogging via feide, ble brukt.

Søkene ble i stor grad begrenset til kun å omfatte artikler og rapporter fra fagfellevurderte tidsskrift. I engelske søkemotorer ble artikler som var «peer reviewed» brukt. Noen av søkene

som ble gjort i Oria, ble utvidet til å omfatte Norske fagbibliotek, og ikke kun NTNU Universitetsbibliotek. Ettersom innføringen av bruk av midlertidig oppholdstillatelse for enslige mindreårige asylsøkere mellom 16 og 18 år er relativt ny, begrenset jeg de fleste søkene mine til å gjelde utgivelser fra 2010 og frem til i dag. Jeg har også brukt enkelte eldre kilder, blant annet Berg et al. sin rapport fra 2005, «*Det hainnle om å leve...*» *Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak*, hvor psykisk helse blant mindreårige asylsøkere beskrives. Denne rapporten handler ikke spesifikt om midlertidige oppholdstillatelser for enslige mindreårige asylsøkere, men om psykisk helse blant ulike grupper flyktninger.

I noen av søkene i søkemotorene valgte jeg å ikke begrense søkene til utgivelser i fagfelleverderte tidsskrift. Dette gjorde jeg for å hente inspirasjon til bacheloroppgaven fra andre bacheloroppgaver og masteroppgaver. Jeg brukte referanselistene i de oppgavene som omhandlet samme tema som denne bacheloroppgaven for å finne andre relevante kilder.

2.2 Valg av litteratur

Noen av artiklene som dukket opp i søkene som ble gjort, kunne jeg luke ut bare ved å lese titlene. Jeg leste sammendragene til artiklene med interessante titler, og på denne måten fikk jeg luket ut enda flere artikler som ikke var relevante. Til slutt stod jeg igjen med artikler som inneholdt relevant teori som kunne brukes til å diskutere og besvare problemstillingen i oppgaven. Et av kravene i retningslinjene for bacheloroppgaven er at det skal refereres til minst fire norske eller internasjonale vitenskapelige artikler. Jeg fant flere relevante vitenskapelige artikler jeg ønsket å bruke, og det refereres i oppgaven til flere norske og engelske artikler, samt én svensk artikkel.

2.3 Fordeler og begrensninger

Skrivingen av bacheloroppgaven har foregått i en merkelig periode hvor mange samfunnsinstitusjoner er stengt grunnet spredningen av koronaviruset SARS-CoV-2. Gjennom litteratursøkene som ble gjennomført, dukket det opp enkelte interessante bøker, men det ble vanskelig å få tak i disse bøkene grunnet stengte biblioteker. Oppgaven er derfor basert på artikler og rapporter som ligger tilgjengelig på nett, i tillegg til pensumbøker. På grunn av stengte biblioteker, har jeg også måttet ta i bruk flere sekundærkilder enn jeg skulle ønske, da det ikke lot seg gjøre å finne primærkildene på nett.

2.4 Pålitelighet

Mange av artiklene som brukes i denne oppgaven, er fagfellevurderte artikler som har blitt publisert i vitenskapelige tidsskrifter. Utlendingsloven og utlendingsforskriften er også brukt. Jeg ser på disse kildene som pålitelige, men det er ikke dermed sagt at det ikke kan knyttes usikkerhet til enkelte funn i artiklene. I flere av artiklene det refereres til i denne oppgaven, nevnes det at forskning på asylsøkeres situasjon kan by på utfordringer. Berg, Lauritsen, Meyer, Neumayer, Tingvold, og Sveaass (2005) sier at den usikre situasjonen asylsøkere befinner seg i, kan bidra til å vanskeliggjøre forskningsprosessen. Enkelte asylsøkere kan være tilbakeholdne med opplysninger om bakgrunnen sin, i frykt for at det kan skade søknaden deres (Berg et al., 2005, s. 15). Johannesson og Westerling (2019) peker på at deres studie ble gjennomført som en tverrsnittstudie. Menneskers opplevelser og helse kan variere over tid, og et tverrsnitt av et menneskes psykiske helse trenger ikke å være representativt for dette menneskets generelle psykiske helse (Johannesson & Westerling, 2019, s. 19).

3 Teori

3.0 Enslige mindreårige asylsøkere i Norge

Som nevnt i innledningen er enslige mindreårige asylsøkere personer under 18 år som kommer til Norge uten foreldre for å søke asyl (UDI, u.å.). Andelen enslige mindreårige asylsøkere som kom til Norge økte kraftig i 2008, fra 403 i 2007 til 2500 i 2009 (Igesund, 2015, s. 13). På grunn av denne utviklingen foreslo Stoltenberg II-regjeringen en 13-punktsplan for å stramme inn asylpolitikken, hvor ett av punktene omhandlet midlertidig oppholdstillatelse for en gruppe enslige mindreårige asylsøkere. Dette førte til at det i 2009 ble innført et nytt tiltak i norsk regelverk gjennom utlendingsforskriften §8-8. Denne paragrafen vil presenteres nærmere i underkapittel 3.1 Midlertidig oppholdstillatelse.

Seks år senere skjedde det en ny kraftig økning i antall enslige mindreårige asylsøkere. I løpet av 2014 kom 1204 enslige mindreårige asylsøkere til Norge (UDI, u.å₃). I 2015 var det 5480 enslige mindreårige som søkte om asyl i Norge. Av disse kom 3637 fra Afghanistan (UDI, u.å₄). Flere lovendringer ble gjennomført på bakgrunn av dette, og terskelen for å få asyl i Norge ble hevet. Det ble i tillegg sendt ut instruksjoner om at det allerede eksisterende lovverket skulle praktiseres strengere, og dette var spesielt knyttet til muligheten for å gi midlertidig oppholdstillatelse frem til fylte 18 år (Valenta & Garvik, 2019, s. 128).

I 2019 kom det 135 enslige mindreårige asylsøkere til Norge. Tre land skilte seg ut som de landene flest enslige mindreårige asylsøkere flyktet fra. 41 kom fra Afghanistan, 39 fra Syria og 17 fra Eritrea (UDI, 2020). Afghanistan, Syria og Eritrea er land som er preget av krig, konflikter og alvorlige brudd på menneskerettigheter. Alternativet til å flykte til Europa vil være å bli igjen i områder hvor barna og ungdommene er i fare (Redd Barna, FO & NOAS, 2017, s. 18).

3.1 Midlertidig oppholdstillatelse

Det ble i 2009 innført nye tiltak for å stramme inn asylpolitikken. Blant tiltakene var innføringen av §8-8 i utlendingsforskriften. I denne paragrafen står det at enslige mindreårige asylsøkere som er mellom 16 og 18 år, hvor grunnlaget for opphold er at norske myndigheter anser at søkeren ikke vil ha forsvarlig omsorg ved retur, kan gis oppholdstillatelse etter §38 første ledd i utlendingsloven fram til de fyller 18 år. Denne tillatelsen kan ikke fornyes, og det er forventet at ungdommene returnerer til hjemlandet (Utlendingsforskriften, 2009, §8-8).

Utlendingsloven §38 Oppholdstillatelse på grunn av sterke menneskelige hensyn eller særlig tilknytning til riket, første ledd sier: «Det kan gis oppholdstillatelse selv om de øvrige vilkårene i loven ikke er oppfylt dersom det foreligger sterke menneskelige hensyn eller utlendingen har særlig tilknytning til riket» (Utlendingsloven, 2008, §38). De øvrige vilkårene for asyl står i lovens §28 Oppholdstillatelse for utlendinger som trenger beskyttelse (asyl) (Utlendingsloven, 2008, §28).

I utlendingsforskriftens §8-8 står det at søkeren *kan* gis opphold fram til fylte 18 år. Dette er dermed en «kan»-bestemmelse, noe som betyr at det ikke er noen automatikk i at den skal brukes. Forvaltningen skal derfor gjøre en konkret vurdering om oppholdstillatelsen skal begrenses i hver enkelt sak (Redd Barna et al., 2017, 11).

Lovendringene i 2009 og 2015 har ført til at langt flere enslige mindreårige enn tidligere har fått avslag på asylsøknadene om permanent beskyttelse. Bruken av midlertidig oppholdstillatelse har gått fra å være et unntak til å ramme nesten halvparten av de enslige mindreårige asylsøkerne. I 2017 fikk 45 prosent av de mindreårige kun opphold til de fylte 18 år (Redd Barna et al., 2017, s. 6). Den økte bruken av midlertidige oppholdstillatelser rammet enslige mindreårige fra Afghanistan hardest (Valenta & Garvik, 2019, s. 128).

Ett av formålene med midlertidig oppholdstillatelse for enslige mindreårige asylsøkere, er å sende et signal for å hindre flere enslige mindreårige i å legge ut på flukt. Dette formålet er imidlertid ikke oppnådd. Det har ikke vært en nedgang i antall barn/unge som flykter alene etter innføringen av midlertidig oppholdstillatelse, tvert imot har det vært en økning (Redd Barna et al., s. 17). Innføringen av midlertidig oppholdstillatelse har også ført til at mange mindreårige har måttet legge ut på en ny flukt, denne gangen fra Norge (Redd Barna et al., s. 9).

Organisasjonene Press (2017) og NOAS (2019) har engasjert seg i bruken av midlertidig oppholdstillatelse i Norge. De mener at bruk av midlertidig oppholdstillatelse for ungdommer mellom 16 og 18 år bryter med flere punkter i FNs barnekonvensjon. Barnekonvensjonen (2003) ble vedtatt i 1989. Den stadfester at barn har menneskerettigheter, og at de har krav på særlig beskyttelse. Det er den første internasjonale menneskerettskonvensjonen som gir barn en spesiell juridisk status. Norge signerte konvensjonen i 1991, og i 2003 ble den gjort til norsk lov med forrang fremfor øvrige norske lover (NOAS, 2019). Press skriver i sin rapport at midlertidig opphold for enslige mindreårige asylsøkere bryter med blant annet artiklene om barns beste og ikke-diskriminering (Press, 2017). Dette er henholdsvis artikkel 3 og 2 i konvensjonen (Barnekonvensjonen, 2003, s. 3). Artikkel 6 Barnets rett til utvikling kan også sies å brytes ved bruk av midlertidig oppholdstillatelse (Igesund, 2015, s. 21). Artikkel 39 Rehabilitering og reintegrering er, ifølge helsepersonell, umulig å følge i arbeidet med ungdommer med tidsbegrenset oppholdstillatelse, på grunn av den usikre situasjonen ungdommene befinner seg i (Risan, Grama & Dabour, 2014, s. 170).

3.2 Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse

Risikoen for psykiske plager øker med antall livsbelastninger (Dittmann & Jensen, 2010). Mange enslige mindreårige asylsøkere har opplevd ekstreme livsbelastninger, som krig, vold, forfølgelse, tortur, seksuelle overgrep og tap av nære familiemedlemmer. Fem grunner til flukt som oppgis i Dittmann og Jensen (2010) er drap av familie, forfølgelse, tvungen rekruttering til militære barnestyrker, krig i hjemlandet og menneskehandel. Mohwinkel, Nowak, Kasper & Razum (2018) legger vekt på at noen av årsakene til flukt er både kjønns- og aldersspesifikke, og derfor spesielt relevante for denne gruppen asylsøkere. Disse aldersspesifikke årsakene kan, i tillegg til rekruttering til militære barnestyrker, være tvangsgiftemål og familievold.

I tillegg til de vanskelige opplevelsene før flukten, har mange også ofte hatt en lang og vanskelig fluktperiode. Seksuelle overgrep forekommer oftere for enslige mindreårige flyktninger enn for mindreårige flyktninger som flykter sammen med foreldre. Risikoen for å bli utsatt for vold og kriminelle handlinger, blant annet kidnapping, er også høyere for enslige mindreårige flyktninger enn for de som flykter sammen med omsorgspersoner (Huemer, Karnik, Voelkl-Kernstock, Granditsch, Dervic, Friedrich & Steiner, 2009, s. 4).

Enslige mindreårige asylsøkere blir sett på som en ekstra sårbar flyktninggruppe når det gjelder psykiske problemer. De mister eller skilles fra foreldrene sine i en avgjørende periode i den mentale og fysiske utviklingen som skjer i ungdomsårene, samtidig som de flykter fra hjemlandet. Enkelte utfordringer de enslige mindreårige asylsøkerne møter, som eksponering for vold i hjemlandet eller stress ved kulturtilpasning, gjelder også andre flyktninggrupper. Forskjellen er at de enslige mindreårige må takle disse stressorene i ung alder og uten støtte fra foreldrene (Mohwinkel et al., 2018, s. 1). Mottakerlandene får et stort ansvar i å ivareta disse ungdommene. Likevel kom det i Jakobsen, DeMott, Wentzel-Larsen og Heirs studie fram at selv om et flertall av de mindreårige asylsøkerne som deltok i deres studie hadde symptomnivåer som indikerte en posttraumatisk stresslidelse (PTSD), var det ingen som mottok psykisk helsehjelp. Grunner til dette kan både være mangel på tilgjengelige ressurser for denne gruppen, eller motvilje mot å be om helsetjenester (Jakobsen et al., 2017, s. 7).

Bente Puntervold Bø har gjennom datainnhenting i form av spørreundersøkelse og fokusintervju, funnet ut at mange sosialarbeidere har erfart at mange flyktninger har alvorlige psykiske problemer. Mange er også traumatiserte etter flukt fra krig og forfølgelse i hjemlandet. Helseundersøkelsen til Statistisk sentralbyrå og undersøkelser gjennomført av folkehelseinstituttet bekrefter dette. Det er en høyere andel blant innvandrere som oppgir å ha helseplager og psykiske problemer enn blant majoritetsbefolkningen. Det kom også frem at mange minoritetsklienter har tabuforestillinger knyttet til psykisk sykdom, og at de dermed heller ikke ønsker psykiatrisk behandling. Informantene mente at det var et udekket behandlingsbehov for traumatiserte flyktninger (Bø, 2017, s. 78).

Dittmann og Jensen (2010) har gjennomgått 20 studier som omhandler forskning på enslige mindreårige asylsøkere/flyktninger og deres psykiske helse. Det er ikke rom for å nevne alle studiene i denne oppgaven, men noen vil presenteres i det følgende. De aller fleste studiene konkluderer med at enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger har en økt risiko for å utvikle

alvorlige psykiske plager. Barn og ungdommer har blant annet fortalt at de bekymrer seg for hvordan det går med foreldrene og familien i hjemlandet. Det ble rapportert om somatiske plager som vondt i magen og hodet, i tillegg til søvnproblemer. En liten gruppe barn og ungdommer fortalte også at de hadde suicidale tanker. De opplevde det som negativt å bo på et asylmottak, og de ønsket at de kunne diskutere situasjonen sin og problemene sine med en voksenperson de stolte på.

I en studie av Oppedal et al. ble 142 enslige mindreårige asylsøkere som hadde kommet til Norge intervjuet. Over halvparten av disse skåret over klinisk grenseverdi på depresjon. Mer enn 70% hadde bekymringer knyttet til hjemlandet, og det kom frem at de som bekymret seg mye for foreldrenes og søsknenes situasjon, hadde flere psykiske plager enn de som ikke hadde like store bekymringer (Dittmann & Jensen, 2010).

Michelson og Sclare har gjennomført en studie av enslige mindreårige flyktninger og mindreårige som har flyktet med foreldre. De sammenlignet behovet for psykologisk hjelp med bruken av, og tilbudet om, hjelp fra psykologisk spesialisthelsetjeneste. Det var, til tross for høyere forekomst av PTSD blant enslige mindreårige, færre enslige mindreårige som hadde fått behandling enn flyktninger som ankom med foreldre. De hadde i tillegg mottatt mindre praktisk hjelp til å dekke grunnleggende sosiale behov. Ifølge Oppedal et al. hadde kun 30% av enslige mindreårige med PTSD vært hos lege eller psykolog på grunn av dette, noe som kan tyde på at de ikke får den hjelpen de trenger. Bean et al. fant at enslige mindreåriges omsorgsgivere og lærere underrapporterte antallet mindreårige som strevde med psykiske problemer, og mange hadde psykiske problemer uten at deres omsorgsgivere og lærere hadde merket det (Dittmann & Jensen, 2010).

I Berg et al. (2005) vises det til flere undersøkelser som viser at omfanget og hyppigheten av psykiske problemer synes å være høyere blant flyktninggrupper enn i befolkningen ellers. Diagnoser som er vanligst blant flyktninger er PTSD, depressive lidelser, angstlidelser, somatiseringslidelser (følelsesmessige vansker uttrykt gjennom somatiske plager, som hodepine, svimmelhet og trøtthet), korte reaktive psykoser (psykoser utløst som reaksjon på hendelser og belastninger) og tilpasningsforstyrrelser (Berg et al., 2005, s. 16). En stor andel asylsøkere har vært utsatt for hendelser som potensielt kan være traumatiske, og det er derfor viktig å vite hva dette innebærer. Traumene flyktninger og asylsøkere utsettes for er ofte mer sammensatte og langvarige, sammenlignet med andre som utsettes for overveldende

opplevelser (som ulykker, overfall og lignende). Det kan derfor ikke antas at flyktningers traumatisering er begrenset til et par alvorlige og tidsavgrensede opplevelser. Traumatiseringsprosessen kan ha vart over flere år og nådd et klimaks i bestemte traumatiske hendelser og flukten som fulgte disse hendelsene (Berg et al., 2005, s. 17).

Livet til asylsøkere som har kommet i sikkerhet, kan utgjøre en større belastning enn de hadde sett for seg. Sikkerheten er midlertidig for de som venter på behandling av asylsøknaden, og det er fortsatt en fare for at de blir sendt tilbake til hjemlandet (Berg et al., 2005, s. 18). For enslige mindreårige asylsøkere som har fått midlertidig opphold, er en fremtidig tilbakesendelse et faktum. Mange asylsøkere bekymrer seg for de som er etterlatt i hjemlandet, og de opplever ettervirkninger fra traumer. De har vansker med å tilpasse seg en ny kultur, et nytt språk og fremmede omgivelser. Eksponering for fremmedfrykt og rasistiske holdninger kan gjøre eksiltilværelsen ekstra vanskelig (Berg et al., 2005, s. 18).

I rundskriv 2011-034 Omsorgsarbeid for enslige mindreårige i asylmottak står informasjon om UDIs krav til mottak i arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere. Kapittel 3.2 omhandler krav til psykososialt arbeid. Her nevnes blant annet at mottaket skal: «styrke den enkelte til å ta ansvar for seg selv og miljøet rundt seg i samsvar med alder og modenhet» og «sikre vilkår for, og stimulere til refleksjon, selvforståelse, vekst og identitetsutvikling gjennom oppdragelse, støtte, veiledning, utfordringer, opplæring og skolegang» (UDI Regelverk, 2011). Det er, i en utviklingsstøttende omsorg, sentralt at de mindreårige får hjelp til å konsentrere seg om egne erfaringer og egen kapasitet. De mindreårige skal også gis retning og mening, slik at de kan realisere egne livsprosjekter. For at ansatte ved mottak skal kunne hjelpe de mindreårige slik de skal, er det viktig at de har kunnskap om begrepet resiliens. Resiliensbegrepet kan defineres som en persons evne til å komme styrket ut av belastninger. For enslige mindreårige avhenger dette av beskyttende faktorer før, under og etter flukten til Norge. Slike beskyttende faktorer kan være å få støtte fra omsorgspersoner, å kunne skape mening i tilværelsen på kort og lang sikt, og å kunne legge planer for fremtiden. For å få til dette, er det viktig at ansatte ved mottak ikke bare ser på de mindreårige som ofre for uheldige omstendigheter, men også som ressurssterke og handlekraftige individer (Lidén, Eide, Hidle, Nilsen & Wærdahl, 2013, s. 51).

3.3 Enslige mindreårige asylsøkeres opplevelse av midlertidig oppholdstillatelse

Studier gjennomført i Europa og Australia har vist at flyktninger med midlertidig oppholdstillatelse har dårligere psykisk helse enn flyktninger med permanent oppholdstillatelse. Johannesson og Westerling fant at oddsen for redusert mentalt velvære var mer enn doblet ved midlertidig oppholdstillatelse sammenlignet med permanent oppholdstillatelse (Johannesson & Westerling, 2019, s. 15). Flere forskere har sett nærmere på hvilke effekter midlertidige oppholdstillatelser har på de enslige mindreårige asylsøkerne, blant annet hvilke mestringsstrategier som tas i bruk. Valenta og Garvik undersøkte i sin artikkel hvilke mestringsstrategier som kom til uttrykk gjennom intervjuer av 33 enslige mindreårige og 28 ansatte ved mottak, omsorgssentre, NOAS og andre organisasjoner (Valenta & Garvik, 2019, s. 130). Enkelte av ungdommene fortalte at de hadde et ønske om en stabil tilværelse, men at de ikke hadde mulighet til å oppnå dette. Mestringsstrategien de tok i bruk var å fortrenge engstelsen for fremtiden, og heller leve her og nå og tenke på andre ting. De prøver å finne mening i ventetiden ved å fortrenge konsekvensene av den midlertidige oppholdstillatelsen, og søker etter positive eksempler fra bekjente i liknende situasjoner som likevel har fått permanent opphold. En handlingsrettet strategi som ble tatt i bruk av enkelte ungdommer var å forberede seg på en ny flukt eller forsvinning fra mottaket. Mottaket ble, av ungdommer som nærmet seg eller hadde fylt 18 år, sett på som et farlig sted å oppholde seg på grunn av faren for uttransportering (Valenta & Garvik, 2019, s. 137).

«Veien videre» er en studie som evaluerer kvalifiserings- og opplæringstilbudet som tilbys enslige mindreårige asylsøkere med midlertidig oppholdstillatelse i Norge (Sønsterudbråten, 2010, s. 5). En sentral del av studien var å se på hvordan de enslige mindreårige asylsøkerne opplevde utdanningstilbudet de ble tilbudt (Sønsterudbråten, 2010, s. 37). Utdanningstilbudet det snakkes om i denne studien er et kvalifiserings- og opplæringsopplegg kalt *Veien videre: Motivasjon, mestring og muligheter*, utviklet av Hero kompetanse (Sønsterudbråten, 2010, s. 27). Det kom tydelig fram at det utdanningstilbudet de fikk, ikke følte nyttig. For at ungdommene skal bli motiverte til å delta i undervisningen, er det viktig at aktivitetene føles meningsfulle. En av deltakerne i studien fortalte at dersom han hadde fått bli boende i Norge, ville han ha gått på skolen hver dag og lært seg norsk, men hva skal han med denne kunnskapen om han uansett snart skal sendes tilbake til hjemlandet sitt? (Sønsterudbråten, 2010, s. 38).

4 Diskusjon

4.0 Enslige mindreårige asylsøkeres psykiske helse ved ankomst

UDI (2020) skriver at de fleste enslige mindreårige som søkte asyl i Norge i 2019, kom fra Afghanistan, Syria og Eritrea. Disse tre landene er preget av krig og konflikter, i tillegg til brudd på menneskerettigheter. Det vil si at de fleste enslige mindreårige asylsøkerne som ankommer Norge, har opplevd ekstreme livsbelastninger i hjemlandet. Belastningene har vært så store at de har sett seg nødt til å legge ut på en farlig fukt i håp om å kunne skape seg en tryggere fremtid. Dittmann og Jensen (2010) skriver at risikoen for å få psykiske plager øker med antall livsbelastninger. Ettersom enslige mindreårige flyktninger har opplevd ekstreme livsbelastninger før de ankommer Norge, vil risikoen for å få psykiske problemer være økt allerede før ankomst. Jo eldre man er, desto høyere er sjansen for at man har blitt utsatt for et høyt antall livsbelastninger. Enslige mindreårige asylsøkere som risikerer midlertidig oppholdstillatelse fram til fylte 18 år, er den eldste gruppen enslige mindreårige asylsøkere. En kan dermed si at det er den gruppen mindreårige som har høyest risiko for å få psykiske problemer, som risikerer å måtte reise tilbake til hjemlandet i løpet av to år.

Gjennom deres gjennomgang av 20 studier, fant Dittmann og Jensen (2010) at flere ungdommer bekymrer seg mye for familien som er blitt værende igjen i hjemlandet. Det viste seg at de ungdommene som var mest engstelig for hvordan det gikk med familien, spesielt søsken og foreldre, hadde flere psykiske plager enn ungdommer som ikke var like bekymret. Her vil de enslige mindreårige være spesielt utsatt. Asylsøkerne som ankommer Norge sammen med familien sin trenger ikke å uroe seg på samme måte. Også følelsen av ensomhet viste seg å ha en sammenheng med symptomer på depresjon. Denne ensomhetsfølelsen vil sannsynligvis være større for de enslige asylsøkerne enn de som ankommer Norge sammen med familie.

Mange enslige mindreårige har psykiske problemer når de ankommer Norge. Jacobsen et al. (2017) gjorde en studie hvor det kom fram at et flertall av deltakerne i studien hadde symptomnivåer som indikerte en PTSD-diagnose. På tross av symptomnivåene til ungdommene, var det ingen som mottok noen form for psykisk helsehjelp. Bø (2017) har også funnet at sosialarbeidere som jobber med flyktninger har erfart at mange har alvorlige psykiske problemer. Her nevnes traumer spesielt. Mange av flyktningene har opplevd traumatiserende hendelser, som krig og forfølgelse, i hjemlandet. Gjennom Bø sin studie kom det fram at flere av flyktningene hadde tabuforestillinger knyttet til psykiske plager, og at de dermed ikke ønsket

behandling. Behandlingsbehovet for traumatiserte flyktninger er derfor, ifølge sosialarbeiderne som deltok i studien, udekket.

Mohwinkel et al. (2018) nevner at mange av de belastningene de enslige mindreårige asylsøkerne utsettes for, både før og under flukten, også gjelder for andre grupper flyktninger. Forskjellen er at de enslige ungdommene må takle belastningene på egen hånd, uten støtte fra foreldre eller andre omsorgspersoner. Det å være ungdom og gå gjennom både fysisk og mental utvikling, kan være krevende i seg selv. Dittmann og Jensen (2010) viser til flere undersøkelser som fremhever at støtte fra foreldre modererer utviklingen av psykiske problemer etter traumatiske erfaringer. Enslige mindreårige vil derfor være i en risikogruppe for utvikling av psykiske problemer i større grad enn for eksempel mindreårige flyktninger som flykter sammen med omsorgspersoner. I Sønsterudbråten (2010) nevnes det at det ble opplevd som negativt å bo på asylmottak, fordi ungdommene ikke følte de hadde en trygg voksenperson de kunne betro seg til. De måtte bære frykten og uroen alene.

4.1 Midlertidig oppholdstillatelse innvirkning på den psykiske helsen til enslige mindreårige asylsøkere

Som nevnt tidligere, øker risikoen for psykiske plager med antall livsbelastninger. Det å få midlertidig oppholdstillatelse kan kanskje oppleves som nok en livsbelastning. Ifølge Redd Barna et al. (2017) fikk 45 prosent av de enslige mindreårige flyktningene som kom til Norge i 2017, midlertidig oppholdstillatelse. Både det å flykte alene og det å motta en midlertidig oppholdstillatelse, øker risikoen for redusert mentalt velvære. Enslige mindreårige flyktninger som får en midlertidig oppholdstillatelse, vil dermed være en særlig utsatt gruppe.

Valenta og Garvik (2019) har intervjuet enslige mindreårige asylsøkere, og de fant at de enslige mindreårige hadde ulike opplevelser av sammenheng, håndterbarhet, fremtidshåp, engstelse og håpløshet. De koblet ulikheten i disse opplevelsene til ulik juridisk status. Valenta og Garvik valgte å dele ungdommene i fire kategorier etter deres juridiske status. Kategori I: lettede og optimistiske ungdommer som hadde fått vedtak om varig beskyttelse i Norge, kategori II: engstelige og håpefulle ungdommer som ennå ventet på svar på asylsøknaden, kategori III: usikre og redde ungdommer som hadde fått midlertidig oppholdstillatelse til de fylte 18 år, og som hadde klaget på vedtaket, og kategori IV: fortvilte ungdommer som nærmet seg eller hadde passert 18 år, og risikerte uttransportering (Valenta og Garvik, 2019, s. 132).

Ungdommene i kategori I så på tilværelsen på mottaket som en midlertidig fase. De møtte utfordringer som virket uhåndterbare, men ventetiden på mottaket hadde en mening, og utfallet var positivt og forutsigbart. Ungdommene i kategori II hadde foreløpig ikke fått svar på søknaden om asyl, og ventetiden kunne oppleves som meningsløs og passiviserende. Her spilte nasjonaliteten til ungdommene en stor rolle, da den ofte kan predikere utfallet. De enslige mindreårige som kommer fra et land hvor flertallet av søkere får beskyttelse, vil oppleve ventetiden annerledes enn de som kommer fra et land hvor mange av søkerne får avslag. Avslagsraten for enslige mindreårige fra Afghanistan er høy, noe som fører til stor grad av engstelse i ventetiden. I kategori III hadde ungdommene fått midlertidig tillatelse, og de hadde klaget på dette vedtaket. Her vekslet følelsene mellom fremtidshåp, engstelse og avmaktsfølelse. De håpet på å få omgjort vedtaket. Opplevelsen av å ikke ha kontroll var til stede, og flere opplevde psykiske vansker. Ungdommene i kategori IV, som nærmet seg eller hadde fylt 18 år, var i en mer utsatt situasjon. Frykten for uttransportering var alltid til stede. Ungdommene reagerte både emosjonelt og med handling. Flere av reaksjonene var selvdestruktive, som selvskading og selvmordsforsøk. Ansatte ved mottak beskrev ungdommene i denne kategorien som sterkt nedbrutte og med behov for tett psykososial oppfølging (Valenta og Garvik, 2019, s. 136).

En måte tjenesteytere ved mottak kan hjelpe og støtte ungdommene på, er å gi dem informasjon, bidra med læringsstøttende tilbud, motivere dem til å gå på skole, og å oppfordre dem til å delta i fritidsaktiviteter. På denne måten kan oppmerksomheten flyttes bort fra ungdommenes juridiske situasjon (Valenta og Garvik, 2019, s. 137). I tillegg til dette er det viktig å tilby ungdommene trøst dersom de har behov for det. De har ingen andre omsorgspersoner de kan søke til for trøst og støtte.

Ungdommer som risikerer uttransportering, reagerer ulikt. Uttransporteringsfaren avhenger blant annet av nettverkene deres, om noen kan hjelpe ungdommene med å skjule seg fra myndighetene eller flytte til et annet land. Også myndighetenes mulighet til å effektivere uttransporteringen virker inn på vurdering av trussel og valg av strategier. Noen ungdommer er «ureturnerbare» på grunn av uklar identitet, manglende reisedokumenter eller at Norge ikke har returavtale med deres hjemland. Disse ungdommene kan oppleve tilværelsen på mottaket som tryggere enn de som er «returnerbare». De «returnerbare» ungdommene vil ha større grunn til å forlate mottaket når de opplever en stor fare for uttransportering. Både forberedelser på ny

flukt og forsvinning på mottaket kan være strategier som tas i bruk (Valenta & Garvik, 2019, s. 138).

Johannesson og Westerling (2019) skriver at asylsøkere med midlertidig oppholdstillatelse har vanskeligheter med å finne seg til rette i det nye landet og å komme seg videre i livet. Den tidsbegrensede oppholdstillatelsen blir for enkelte et hinder når det gjelder å få en jobb eller å begynne på skole (Johannesson & Westerling, 2019, s. 18). Dersom en ser på WHO's definisjon av psykisk velvære, er det å bidra til samfunnet, fungere i arbeid og håndtere utfordringer i hverdagen, viktige faktorer. Det vil dermed være vanskelig å oppnå psykisk velvære uten å ha en jobb eller være i et utdanningsløp. Ved å ha familien rundt seg som støtte, kan en få hjelp til å hankses med hverdagens problemer og følelsene som oppstår når det er vanskelig å finne jobb eller starte på skole. De enslige mindreårige asylsøkerne har ikke denne støtten.

I Rundskriv 2011-034 står det at asylmottaket skal styrke de enslige mindreårige til å ta ansvar for seg selv og stimulere til vekst og identitetsutvikling gjennom blant annet opplæring og skolegang. Sønsterudbråten's intervjuer med enslige mindreårige som hadde fått midlertidig opphold viste at mange følte at utdanningstilbudet var unyttig. De hadde et ønske om å lære, gå på skole og mestre tilværelsen, men undervisningstilbudet følte irrelevant og lite nyttig med tanke på fremtiden som ventet dem. En av ungdommene som ble intervjuet, og som ikke deltok på undervisningsopplegget, fortalte at han heller hadde skaffet seg en jobb. Han hadde alltid hatt lyst til å gå på skole, og hadde et ønske om å lære og å bygge seg en fremtid. Men det fremstod som meningsløst å skulle delta på en undervisning som ikke kunne brukes i den fremtiden som ventet. Et diplom, og å kunne snakke norsk, ville ikke hjelpe ham, ettersom han skulle returneres til hjemlandet. Da ville han ha større nytte av penger og arbeidserfaring (Sønsterudbråten, 2010, s. 39).

Noen årsaker til flukt blant mindreårige asylsøkere som er spesielt gjeldene for barn og ungdommer, er tvangsgiftemål, familievold og rekruttering til militære barnestyrker (Mohwinkel et al., 2018). Familievold forekommer også i Norge, men tvangsgiftemål og rekruttering til militære barnestyrker er mindre vanlig i Norge som i enkelte andre land. Det kan derfor være vanskelig å vite i hvor stor grad dette påvirker ungdommer, og på hvilken måte man best mulig kan hjelpe dem. Som nevnt, er en av beskyttelsesfaktorene å få støtte fra omsorgspersoner. Når de enslige mindreårige bor på mottak, vil disse omsorgspersonene være de ansatte ved mottaket. Hvilken støtte de ansatte er i stand til å gi, avhenger av deres kunnskap

om utviklingsbetingelser, psykisk helse og resiliens. Det kan være en utfordring å se de enslige mindreårige som ressurssterke individer og ikke bare som ofre (Lidén et al., 2013, s. 52). Ungdommene anser, i følge Valenta og Garvik, UDI og asylmyndighetene som motstandere. Det kan være vanskelig for ansatte ved mottak å balansere mellom rollen som omsorgsgiver og rollen som representant for systemet og UDIs retningslinjer. Det ser ut til at tilliten bygges gradvis mens ungdommene venter på svar på asylsøknaden sin, men dersom de får en midlertidig oppholdstillatelse, settes relasjonene på prøve. De ansatte er pålagt å fokusere på retur og må bistå politiet ved uttransportering, og ungdommene klarer ikke lenger å se på dem som hjelpsomme og empatiske omsorgspersoner (Valenta & Garvik, 2019, s. 140).

Det at de enslige mindreårige ikke klarer å se på ansatte som omsorgspersoner, gjør at de mister en beskyttelsesfaktor som bidrar til resiliens. Lidén et al. (2013) definerer resiliens som en persons evne til å komme styrket ut av belastninger. Enslige mindreårige med midlertidig oppholdstillatelse har opplevd store belastninger både før de la ut på flukt, under flukten og etter ankomst. Resiliens avhenger av hvilke beskyttelsesfaktorer som har vært til stede, som å få støtte fra omsorgspersoner, å kunne finne mening i tilværelsen og å legge planer for tiden som kommer. Det handler dermed både om individuelle kvaliteter og kvaliteter ved relasjoner og omgivelser. Enslige mindreårige har ingen støtte fra omsorgspersoner under flukten, de flykter alene uten foreldre eller andre mennesker de har en trygg relasjon til. Under flukten finner de kanskje en mening i tilværelsen gjennom tanken på at de er på vei til et nytt og bedre liv. Kanskje legger de planer for fremtiden i Norge, at de skal få leve i et trygt land og skape seg en meningsfull fremtid der. Når ungdommene ankommer Norge, og får en midlertidig oppholdstillatelse, går fremtidsplanene deres i grus. De får ikke være i landet i mer enn et par år, og fremtiden er usikker. Når en ikke vet hva fremtiden bringer, kan det også være vanskelig å finne mening i tilværelsen her og nå. Enslige mindreårige er, når de ankommer Norge, resiliente i den forstand at de har klart å legge ut på flukt fra et land med forferdelige forhold. Når de ankommer Norge og får midlertidig oppholdstillatelse til fylte 18 år, vil deres resiliens svekkes i større grad enn hos ungdommer som får permanent oppholdstillatelse. Ungdommene som får permanent oppholdstillatelse, vil ha større tillit til ansatte ved mottak, og på denne måten kan deres personlighet få vokse frem, og de kan finne trygghet i seg selv. Det at ungdommene med midlertidig oppholdstillatelse ikke har de beskyttelsesfaktorene som trengs etter ankomst til Norge, gjør at de heller blir mindre enn mer resiliente. Dette kan bidra til at de ikke får utnyttet de styrkene som ligger i dem.

Et viktig formål med midlertidig oppholdstillatelse for enslige mindreårige asylsøkere er å hindre at flere enslige mindreårige legger ut på flukt. Etter innføringen av midlertidig oppholdstillatelse har trenden vært den motsatte, flere har flyktet. Bakgrunnen for ønsket om å hindre at flere enslige mindreårige legger ut på flukt, var å forhindre at ungdommer som ikke har beskyttelsesbehov, sendes til Norge av økonomiske årsaker. Ifølge Redd Barna et al. (2017) er det imidlertid sikkerhetssituasjonen i hjemlandet som i flere rapporter sies å være den viktigste årsaken til at mindreårige legger ut på flukt. En midlertidig oppholdstillatelse påvirker den psykiske helsen til enslige mindreårige i stor grad. I tillegg har ikke innføringen av midlertidig oppholdstillatelse for ungdommer mellom 16 og 18 år ført til at færre enslige mindreårige legger ut på flukt. Når den midlertidige oppholdstillatelsen ødelegger ungdommers psykiske helse, og i tillegg til dette ikke oppfyller formålet om at færre skal legge ut på flukt, kan en stille seg spørrende til at tiltaket opprettholdes.

4.2 Midlertidig oppholdstillatelse – i strid med barnekonvensjonen?

Det argumenteres fra flere hold at fire av artiklene i barnekonvensjonen brytes ved bruk av midlertidig oppholdstillatelse. Artiklene som ifølge Press (2017), Igesund (2015) og Risan et al. (2014) brytes er 2, 3, 6 og 39. Artikkel 2 – Ikke-diskriminering sier at partene som har signert konvensjonen skal sikre rettighetene som er fastsatt for «ethvert barn innenfor deres jurisdiksjon, uten diskriminering av noe slag og uten hensyn til barnets, dets foreldres eller verges rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politiske eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendomsforhold, funksjonshemming, fødsel eller annen stilling.» (Barnekonvensjonen, 2003, s. 9). I artikkelen nevnes mange hensyn som ikke skal diskrimineres, men barnets alder nevnes ikke. Med tanke på at det kun er barn mellom 16 og 18 år som kan få midlertidig oppholdstillatelse, argumenteres det med at disse barna diskrimineres i forhold til barn under 15 år, som kan få permanent opphold med samme grunnlag ved asylsøknaden.

Artikkel 3 – Barnets beste sier at ved alle handlinger som berører barn, uansett hvem de foretas av, «skal barnets beste være et grunnleggende hensyn» (Barnekonvensjonen, 2003, s. 9). Det har i Norge vært store diskusjoner rundt hva som menes med «barnets beste». FN's barnekomité skrev i 2013 en generell kommentar nr. 14 om artikkelen. I kommentaren prøver de å forklare hvordan en barnets-beste-tilnærming skal brukes når avgjørelser skal tas. De sier at sikkerheten og integriteten til barnet skal bedømmes på det aktuelle tidspunktet, men føre-var-prinsippet

krever at det også gjøres en vurdering av hvilken risiko og skade vedtaket kan ha på barnets sikkerhet i fremtiden (Igesund, 2015, s. 23). Det uttales også i barnekomitéens generelle kommentar nr. 14 at sårbarhet er et moment som må inngå når barnets beste skal vurderes. Ungdommer som har flyktet til Norge uten følge av foreldre/omsorgspersoner er, som nevnt tidligere, ekstra sårbare når det kommer til utvikling av psykiske plager. Utlendingsdirektoratet sendte i 2013 et brev til Justis- og beredskapsdepartementet hvor de skrev at de var bekymret for at livet til ungdommene settes på vent ved midlertidig oppholdstillatelse. De mente at den uavklarte oppholdstiden var en belastning for de mindreårige asylsøkerne (Risan et al., 2014, s. 5).

Artikkel 6 – Retten til liv sier at barnet, så langt det er mulig, skal sikres å overleve og vokse opp. Det å vokse opp handler om retten til utvikling. Det er dokumentert at flyktninger som har midlertidig opphold, opplever psykiske problemer grunnet utestengning fra samfunnet og mangel på trygghet. Enslige mindreårige asylsøkere med midlertidig oppholdstillatelse mangler motivasjon og kjenner seg maktesløse i større grad enn ungdommer som er i Norge på andre grunnlag (Igesund, 2015, s. 26). Sønsterudbråten (2010) har i sine evalueringer sett at ungdommer med midlertidig oppholdstillatelse ikke føler at det utdanningstilbudet de tilbys er nyttig. Dersom de kun skal bo i Norge til de fyller 18 år, kjennes det unødvendig å skulle lære seg norsk. Ungdommene sa også at dersom de hadde fått permanent opphold, ville de med glede gått på skolen hver dag. Når ungdommene ikke går på skolen, vil de heller ikke oppleve den utviklingen andre ungdommer gjennomgår i ungdomsårene. Både faglige kunnskaper og sosial mestring vil utebli.

Den siste artikkelen i barnekonvensjonen som skal nevnes er Artikkel 39 – Rehabilitering og reintegrering. Risan et al. (2014) trekker frem at denne artikkelen sier at tiltak skal fremme både fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering av barn som har vært utsatt for vanskjøtsel, utnyttning, misbruk, nedverdiggende behandling eller straff, eller væpnede konflikter. De enslige mindreårige som kommer til Norge kan ha opplevd flere av de nevnte punktene både før og under flukten. De kan ha behov for blant annet traumebehandling for å oppnå psykisk rehabilitering, men helsepersonell sier at dette ikke er mulig å få til for ungdommene med tidsbegrenset oppholdstillatelse (Risan et al., 2014, s. 170).

5 Avslutning

5.0 Refleksjoner

Enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe flyktninger som har opplevd mange traumatiske hendelser. De er også den gruppen flyktninger som risikerer å kun få opphold i Norge i opp til to år. Ett av formålene til at den midlertidige oppholdstillatelsen ble innført i utlendingsforskriften i 2009, var at den skulle sende et signal for å hindre at flere enslige mindreårige legger ut på flukt. Utviklingen har imidlertid gått i motsatt retning. Det har vært en økning i antall barn og unge som flykter alene etter innføringen av midlertidig oppholdstillatelse. Den midlertidige oppholdstillatelsen kan sies å være i strid med flere artikler i barnekonvensjonen. Jeg stiller spørsmål til hvorfor dette tiltaket opprettholdes.

Statistisk sentralbyrå (2016) skriver at andelen enslige mindreårige som er i jobb, utdanning eller deltar i introduksjonsprogrammet, øker med botiden. Etter tre år i Norge var 91 prosent av flyktningene fra Afghanistan som ble bosatt i 2009, sysselsatt. Dette var en like stor andel som jevnaldrende i befolkningen generelt. Etter fire og fem år var andelen større enn for jevnaldrende i den generelle befolkningen (Statistisk sentralbyrå, 2016). Dette viser at det går veldig bra med de enslige mindreårige fra Afghanistan. De er under utdanning og i arbeid, og de bidrar på denne måten til samfunnet. Gjennom å kunne bidra, kan en se for seg at selvfølelsen vokser, og at livet føles mer meningsfylt. De vil også ha tid til å bearbeide traumene de har erfart før og under flukten i Norge.

I 2019 utgjorde afghanske ungdommer, sammen med ungdommer fra Syria, størstedelen av de enslige mindreårige asylsøkerne som ankom Norge. Bruken av midlertidige oppholdstillatelser, etter innføringen i 2009, har rammet ungdommer fra Afghanistan hardest. Disse ungdommene lever i en unntakstilstand hvor de ikke klarer å «lande» i sin nye tilværelse. De har ofte ikke tid eller mulighet til å jobbe med de psykiske problemene sine. Ungdommene ser heller ikke noen mening i å delta i utdanning, eller bygge relasjoner til andre mennesker, da de uansett må forlate landet etter kort tid. De får ikke mulighet til å bidra til samfunnet, og heller ikke mulighet til å vokse i seg selv. Dersom de ikke kun hadde fått midlertidig oppholdstillatelse til fylte 18 år, ville de sannsynligvis vært mer motiverte til å lære norsk, og til å utdanne seg og komme i arbeid, slik at hadde kunnet bidra til, og være en del av, det norske samfunnet.

5.1 Konklusjon

Problemstillingen som har blitt diskutert i denne bacheloroppgaven er: «Hvordan påvirkes enslige mindreårige asylsøkeres psykiske helse av midlertidig oppholdstillatelse?». Svaret på spørsmålet er entydig; den psykiske helsen til de enslige mindreårige asylsøkerne blir påvirket negativt når de får midlertidig oppholdstillatelse frem til de fyller 18 år.

6 Referanser

Barnekonvensjonen. (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter: Vedtatt av De Forente Nasjoner den 20. november 1989, ratifisert av Norge den 8. januar 1991: Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

Berg, B., Lauritsen, K., Meyer, M. A., Neumayer, S. M., Tingvold, L & Sveaass, N. (2005). «Det hainnle om å leve...» Tiltak for å bedre psykisk helse for beboere i asylmottak. *SINTEF Teknologi og samfunn, IFIM*. <http://hdl.handle.net/11250/2430226>.

Bø, B. P. (2017). Sosialt arbeid i et flerkulturelt samfunn. Nye forståelser, utfordringer og kunnskapsbehov. *Fontene forskning 2/2017*. 71-83.

Dittmann, I. & Jensen, T. K. (2010). Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse – en litteraturstudie. *Tidsskrift for norsk psykologforening, Vol 47, nummer 9*. 812-817.
<https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2010/09/enslige-mindrearige-flyktningers-psykiske-helse-en-litteraturstudie>.

Huemer, J., Karnik, N. S., Voelkl-Kernstock, S., Granditsch, E., Dervic, K., Friedrich, M. H. & Steiner, H. (2009). Mental health issues in unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health 3:13*. <https://rdcu.be/b3kaB>.

Igesund, S. M. (2015). Midlertidig opphald for einslege mindreårige asylsøkjjarar – eit akseptabelt verktøy for internasjonalt vern? *Kritisk juss, 41(1)*, 13-36.
https://www.idunn.no/file/pdf/66772500/midlertidig_opphald_for_einslege_mindrearige_asylsoekjarar_.pdf

Jakobsen, M., DeMott, M. A. M., Wentzel-Larsen, T & Heir, T. (2017). The impact of the asylum process on mental health: a lonitudinal studiy of unaccompanied refugee minors in Norway. *BJM Open, 2017:7*.
<https://search.proquest.com/docview/1912068271/fulltextPDF/A031DF1671EB4548PQ/1?accountid=12870>.

Johannesson, L & Westerling, R. (2019). Hur mår nyanlända flyktingar med tillfälligt uppehållstillstånd? *Socialmedicinsk tidskrift*, 1, 13-21.

<http://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/download/1767/1771>.

Kaya, M. S., Høgmo, A & Fauske, H. (2010). *Integrasjon og mangfold. Utfordringer for sosialarbeideren*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. C. E. & Wærdahl, R. (2013). Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere. *Institutt for samfunnsforskning 2013:3*.

https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/asylmottak/levekaar-i-mottak-for-enslige-mindreaarige-asylsokere.pdf.

Mohwinkel, L.-M., Nowak, A. C., Kasper A & Razum O. (2018). Gender differences in the mental health of unaccompanied refugee minors in Europe: a systematic review. *BMJ Open* 2018:8.

<https://search.proquest.com/docview/2099467005/fulltextPDF/4AE2A47D9C484FC4PQ/1?accountid=12870>.

NOAS (Norsk organisasjon for asylsøkere). (2019). *Barnekonvensjonen – ikke for alle barn i Norge*. Hentet fra: <https://www.noas.no/barnekonvensjonen-ikke-for-alle-barn-i-norge/>.

Press. (2017). *Vi kan ikke reise tilbake. Press' rapport om barn som forsvinner fra norske asylmottak 2017*. Hentet fra: <https://press.no/wp-content/uploads/2018/02/Vi-kan-ikke-reise-tilbake.pdf>.

Redd Barna, FO & NOAS. (2017). En gjennomgang av midlertidig opphold til enslige mindreårige asylsøkere. Hentet fra: https://www.noas.no/wp-content/uploads/2017/10/EMA-notat_web.pdf.

Risan, C., Grama, F & Dabour, M. R. (2014). Midlertidige tillatelser til enslige mindreårige asylsøkere. *Kritisk Juss* 2014(40). 165-170.

Statistisk sentralbyrå. (2016). *90% fra Afghanistan i arbeid og utdanning etter fire år*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/90-prosent-fra-afghanistan-i-arbeid-og-utdanning-etter-fire-ar>.

Støren, I. (2013). *Bare søk! Praktisk veiledning i å gjennomføre litteraturstudie*. Oslo: Cappelen Damm. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/557f7fd2484d8f7c756991faf1938509?page=17&searchText=litteraturstudie>.

Sønsterudbråten, S. (2010). *Veien videre. Evaluering av kvalifiserings- og opplæringsopplegget som tilbys enslige mindreårige med begrensede oppholdstillatelser. Fafo-rapport 2010:46*. https://www.fafo.no/media/com_netsukii/20190.pdf.

UDI. (u.å.). *Enslig mindreårig asylsøker*. Hentet fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/enslig-mindrearig-asylsoker/>.

UDI. (u.å2.). *Midlertidig oppholdstillatelse*. Hentet fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/midlertidig-oppholdstillatelse/>.

UDI. (u.å3.). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere (2014)*. Hentet fra: <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-etter-statsborgerskap-og-maned-20141/>.

UDI. (u.å4.). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere (2015)*. Hentet fra: <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-etter-statsborgerskap-og-maned-2015/>.

UDI. (2020). *Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere (2019)*. Hentet fra: <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-20182/>.

UDI Regelverk. (2011). *UDI 2011-034 Omsorgsarbeid for enslige mindreårige i asylmottak*. Hentet fra: <https://www.udiregelverk.no/rettskilder/udi-retningslinjer/udi-2011-034/>.

Utlendingsforskriften. (2009). Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (FOR-2009-10-15-1286). Hentet fra: <https://lovdata.no/forskrift/2009-10-15-1286>.

Utlendingsloven. (2008). Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (LOV-2008-05-15-35). Hentet fra: <https://lovdata.no/lov/2008-05-15-35>.

Valenta, M & Garvik, M. (2019). Enslige mindreårige asylsøkere – opplevelser og mestring av midlertidighet. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(2), 126-145.

https://www.idunn.no/file/pdf/67131574/enslige_mindreaarige_asylsoekere.pdf.

